

Eesti majandusarengu dünaamika näitajaid sõdadevahelisel perioodil

Martin Klesment

Foto: M. Mänd

Kahe maailmasõja vahelist perioodi peetakse majanduslikult raskeks. Seda mitte ainult suure majanduskriisi pärast, vaid ka osaliselt viimase põhjustanud Esimese maailmasõja tagajärgede ning 1930. aastate küllaltki jaheda rahvusvahelise suhtluse tõttu. Eesti esimene omariiklusperiood langes seetõttu majanduslikult keerulisse aega. Siiski, erinevalt järgnenud perioodist aastatel 1940–1991 on omariiklusaaja majandustulemusi lihtsam mõõta. Seda vaatamata asjaolule, et tänapäevased rahvamajanduse arvepidamismeetodid ei olnud tollal veel välja töötatud.

Eesti statistika arenes iseseisvumise järel piisavalt kiiresti, vastas tollastele rahvusvahelistele standarditele ning sellest tulenevad küllaltki usaldusväärsed andmed majandusaren-

gu kohta lubavad tolleaegset Eestit võrrelda edukalt ka teiste riikidega.¹ Tänapäeval kasutatakse riigi agregeeritud majandustulemuste väljendamiseks sisemajanduse kogutoodangu (SKT) näitajat, mis tuli kasutusele alles pärast Teist maailmasõda. Maailma majandusajaloolased, kellest suurem osa on majandusteadusliku taustaga, kasutavad tänapäevaseid näitajaid ja meetodeid ka varasemate perioodide kirjeldamiseks. Loomulikult eeldab see omaaegsete andmete korrastamist meetodile vastavalt. Käesolev artikkel ei tule majandusteadusliku taustaga inimeselt, kuid püüab vastavat loogikat siiski oskuste piires rakendada ja tuua välja mõningaid tähelepanekuid majandusarengu dünaamika kohta. Kogu teksti rõhuasetus on suunatud üldistavatele näitajatele.

¹ Majandusstatistika arengu kohta Eesti Vabariigis vt. M. Klesment, J. Valge (toim.). Eesti rahvastiku majandustegevuse näitarve XX sajandil. EKDK. Tallinn, 2007, lk. 1–17.

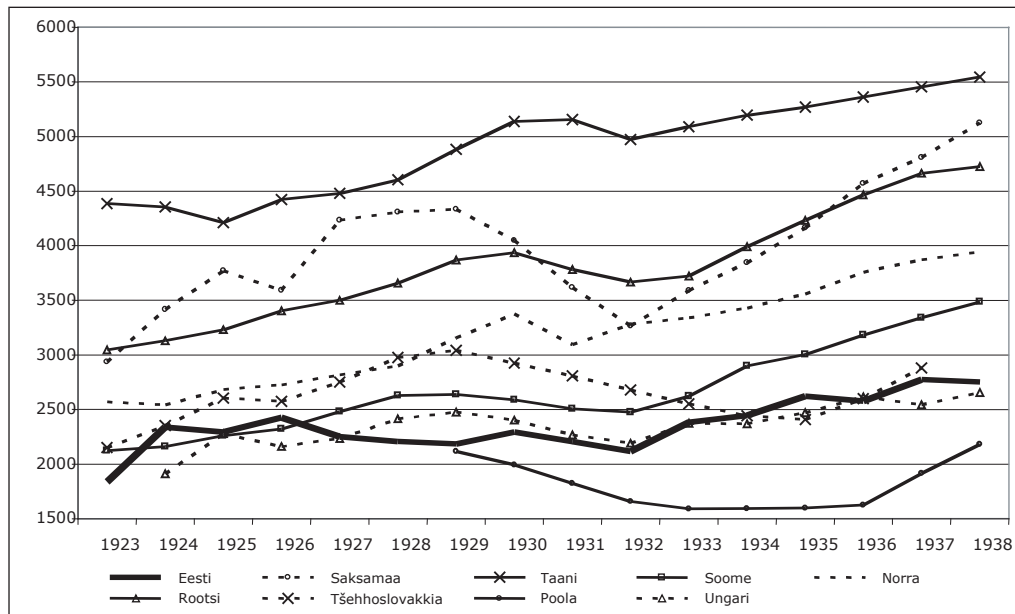
Sisemajanduse kogutoodang

Eesti sisemajanduse kogutoodangut sõdade vahelisel perioodil on käsitlenud Jaak Valge ajakirjas Akadeemia avaldatud artikliseerias,² milles avaldatule toetub paljus ka käesolev kirjatükk. Lühidalt öeldes on J. Valge arvutuskäik järgmine. Kõigepealt on arvatud kolme peamise sektori (primaar-, sekundaar- ja tertsiaarsektori) toodang jooksvates hindades, liidetud maksud ja seejärel kõik summeeritud. Nii on saadud rahvamajanduse SKT aegrida jooksvates hindades. Kuna aga hinnad aasta-aastalt muutusid, siis tuleb toodangu väärtuse ajas võrreldavaks tegemiseks parandada jooksevhindu deflatsiooniga, et saada toodangu seeria püsivhindades. Jooksevhindade parandamise teguri ehk deflaatori leidmine on arusaadavalt üks tähtis arvutuse komponent, millest suurel määral sõltub saadava aegrea dünaamika.

Asjad on veelgi keerulisemad rahvusvaheliste võrdluste tegemisel. Isegi kui kogutoodangu aegrida püsivhindades on saavutatud, ei ole see teiste riikidega automaatselt võrreldav valuutakursi kaudu, sest raha ostujõud võib riigiti erineda. Parema võrreldavuse saavutamiseks tehakse riikide kõrvutamised ostujõupariteedi alusel, mille arvutamine on ajaloolises plaanis aga andme- ja töömahukas tegevus.

J. Valge on oma töös toetunud Colin Clarki hinnangule Eesti ja Soome vahelisest SKT erinevusest aastatel 1925–1934 ning nii asetanud Eesti teiste riikide sekka. Sedasi on saadud tulemuseks, et Eesti SKT elaniku kohta aastatel 1923–1938 oli keskmiselt piirides 2200–2700 Geary-Khamis'e meetodil arvatud rahvusvahelist dollarit (vt. joonis 1). Muu hulgas võib joonise najal järeldada, et alates 1927. aastast jäi Eesti SKT *per capita* pidevalt maha Soomest, see oli kogu aeg umbes kaks korda väiksem Taanist, samuti jäidi alla Rootsil. 1935. aastal jõuti järele Tšehhoslovakkiale, õigemini jäi Tšehhoslovakkia Eestist maha, ning kogu (teadaoleva) aja edestati Poolat. (Jooniselt 1 on välja jäetud mitmed riigid, mis jäid alla 1500 Geary-Khamis'e dollaripiiri, näiteks Jugoslaavia, Rumeenia, Bulgaaria. Samuti on ära jäänud mõned Eestiga üsnagi ühel pulgal olnud riigid, nagu Itaalia, Hispaania ja Kreeka. Ka järgmistes käesoleva artikli võrdlustes keskendutakse pigem nendele maadele, mis Eestile lähemad ja paremini võrreldavad.)

Joonis 1. Valitud riikide SKT (*per capita* Geary-Khamis'e dollarites 1923–1938).

Allikas: J. Valge. Uue majanduse lätteil, lk. 2726–2727.

J. Valge arvutuste tulemusi vaadates tekib aga kaks suuremat küsimust. Esiteks, kas Eesti positsioon teiste riikide seas, mille aluseks on Colin Clarki hinnang Eesti rahvamajandustoodangu väärtusele aastatel 1925–1934 ja selle suhe Soome näitajaga,³ on piisavalt hästi põhjendatud. C. Clarki poolt pakutud näitajate ümberhindamine võiks Eesti asendit joonisel 1 nihutada nii üles- kui ka allapoole, kuid ei muudaks majanduskasvu dünaamikat. Viimane sõltub kasutatavast SKT deflaatorist, millest tuleneb teine küsimus. Nimelt, kas J. Valge poolt kasutatud deflaator on optimaalne. Arusaadavalt ei ole võimalik esimest probleemi lahendada lühikese arutelu ja pealiskaudsete arvutuste käigus ja seetõttu asub käesolev artikkel kohe teisena toodud probleemi juurde.

J. Valge kasutab SKT deflaatorina elatusmaksumusindeksit (sisuliselt tarbijahinnaindeks ehk THI), mis väljendab tarbijahindade muutumist vastaval perioodil ja mille peamisteks komponentideks on toidukulud (üle 50%), eluasemekulud, küttekulud, kulud riietusele, meelelahutusele jne. Indeksit on korrigeeritud korterikulude osas, sest vastavad andmed on aastate lõikes kogutud erinevalt.⁴ Nii arvutades sõltub indeks rohkem kui poole osas toiduainete, s. t. põllumajandustoodangu hindade liikumisest, mis oli sõdadevahelisel perioodil teatavasti languste suhtes kõige tundlikum. Kõrvutades J. Valge poolt korrigeeritud Eesti elatusmaksumusindeksit mõnede teiste riikide tarbijahinnaindeksitega (THI – joonis 2), tuleb välja, et Eesti tarbijahinnad langesid 1929. aasta järel madalamale kui näiteks Soomes, Rootsis, Norras, Taanis jne. Vaid Poolas langes THI palju madalamale Eesti omast. Küsimusi tekitab küllaltki suur erinevus võrreldes Soome tarbijahinnatasemega aastatel 1933–1935, kuid sellel võivad olla omad põhjused, millesse siinkohal ei ole aega laskuda.

On loomulikult tõsi, et põllumajandustoodangu hinnad langesid majanduskriisi ajal um-

bes kaks korda, kui võrrelda 1927.–1931. aasta keskmise tasemega. Põhimõtteline küsimus on aga, kas on otstarbekas kasutada elatusmaksumusindeksit SKT deflaatorina, olgu siis kogu rahvamajanduse või sektorite kogutoodangu püsivhindade saamiseks. On ju selge, et erinevate sektorite tootjahinnad muutuvad erinevalt ega pruugi elatusmaksumusindeksis proportsionaalselt kajastuda. Samuti näitab elatusmaksumusindeks mingi hindade kogumi muutumist tarbija, mitte tootja seisukohalt. Seetõttu oleks loogilisem kasutada iga sektori deflaatorina vastava sektori toodangu hinna- indeksit, kui see võimalik on.

Alljärgnevalt ongi proovitud primaar- ja sekundaarsektori toodangu arvestamisel kasutada alternatiivset hinnaindeksit. Hindade liikumise kohta on avaldatud mitmesugust statistikat,⁵ kuid käesoleval juhul on piirdutud kõige üldisematega, milleks on toiduainete ja tööstustoodangu hulgimüügi hinnaindeksid. Viimastes on tõenäoliselt kajastatud ka imporditud kaupade hinnad, mis mõnevõrra kahandab indeksite vastavust kohalike tootjahindade liikumisele, kuid ei tohiks tekitada suurt viga. Kaalumist on leidnud ka lühema perioodi kohta avaldatud põllumajandustoodangu müügihindade indeks.

Kui pidada silmas, et tööstuslikult töödel- dud toiduainetel oli sel perioodil tarbimises küllaltki väike osa, peaksid toiduainete ja põllumajandussaaduste hindade muutused olema küllaltki paralleelsed. Siiski tuleb nentida, et majanduskriisi ajal ei ühti toiduainete hulgimüügiindeks kuigivõrd põllumajandussaaduste müügiindeksiga, vaid viimane langeb tunduvalt rohkem. (Probleemne võib siin olla tootjapoolsete müügihindade ja registreeritud hulgimüügihindade kõrvutamine. Samuti ei kajastu toiduainete hulgas põllumajanduses toodetud toorained, näiteks lina.)

Allpool tehtud arvutustes on peamiselt opereeritud kahte tüüpi indeksitega: J. Valge poolt korrigeeritud elatusmaksumusindeks

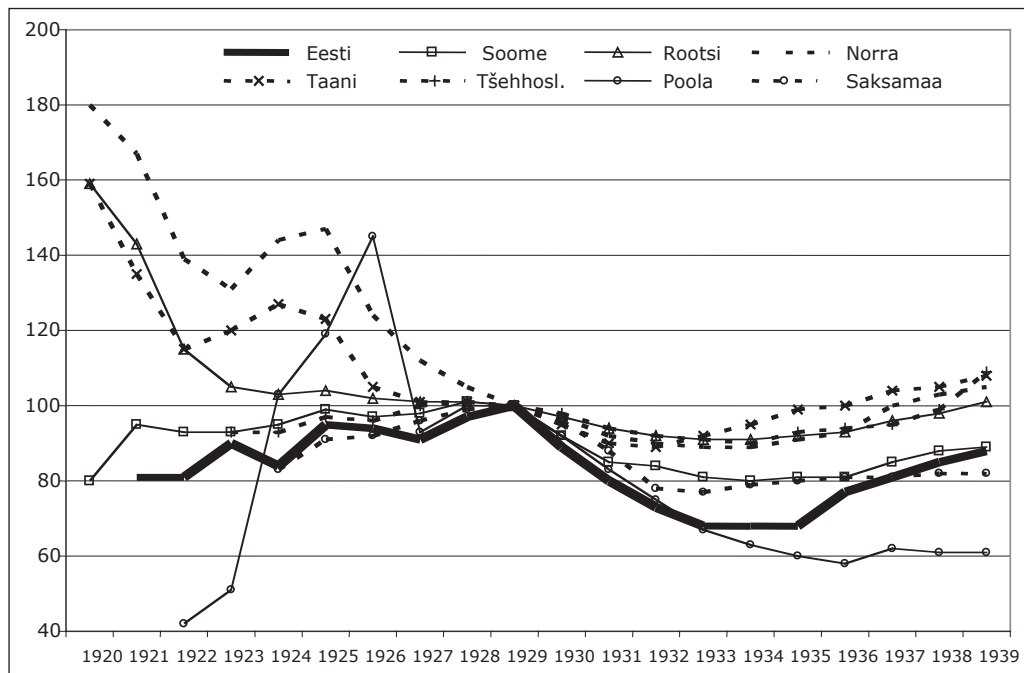
² J. Valge. Uue majanduse lähteil. Eesti sisemajanduse kogutoodang aastatel 1923–1938. – Akadeemia 2003, nr. 10–12.

³ C. Clark. Internationaler Vergleich der Volkseinkommen. – Weltwirtschaftliches Archiv, 1938, lk. 51–76.

⁴ J. Valge. Uue majanduse lähteil, lk. 2219–2225.

⁵ Vt. nt. Eesti arvudes, lk. 229–237.

Joonis 2. Tarbijahinnaindeks valitud riikides aastatel 1920–1939 (1929=100).

Arvutusalus: J. Valge. Uue majanduse lähteil, lk. 2225; B. R. Mitchell. International Historical Statistics. Europe 1750–2000. Palgrave, Macmillan. Houndmills, 2003, lk. 865–868.

ehk tarbijahinnaindeks (THI) ning käesolevas artiklis sisse toodud hulgemüügi hinnaindeksid (HMI). Võrdluse eesmärgil on nii THI kui ka HMI tüüpi indekseid kasutatud deflaatorina vastava sektori jooksevhindades oleva toodangu muutmisel püsivhindadeks. Tertsiaarsektori puhul ei jää tõenäoliselt muud võimalust kui rakendada J. Valge poolt korrigeeritud elatusmaksumusindeksit,⁶ sest teave teenuste jms. hindade liikumise kohta on seni puudulik.

Nii toiduainete kui ka tööstustoodangu hinnaindeks on algsetes allikates esitatud baasaastaga 1913, mis on siin esitamiseks ümber arvatud baasaastale 1929. Vastavad arvud on esitatud tabelis 1. Tähelepanu tuleks pöörata toiduainete ja tööstuskaupade hulgemüügiindeksi erinevusele võrreldes J. Valge korrigeeritud THI ehk elatusmaksumusindeksiga. Sektorite ja kogu rahvamajanduse jooksevhindades oleva kogutoodangu arvutamisel

püsivhindadesse on oluline indeksi muutumine, sest see määrab, kui palju parandatakse jooksevhindu kas üles- või allapoole. Näiteks tööstuskaupade HMI tase 1929. aasta hindades on 1920. aastatel kõrgem kui THI oma, mistõttu HMI-põhist deflaatorit kasutades saadakse püsivhindades madalam tööstuse kogutoodang kui THI-põhist deflaatorit kasutades. Järgnevates arvutustes ongi baasaastaks võetud 1929, seega saadud püsivhinnad on 1929. aasta hindades. Vt tabel 1. ▶

Järgnevalt jääb üle rakendada hinnaindeksid sektorite kogutoodangu deflaatoritena ja võrrelda neid tulemustega, mis saadi elatusmaksumusindeksit kasutades. Primaarsektori jooksevhinnad on seega parandatud toiduainete hulgemüügiindeksiga, sekundaarsektori omad aga tööstuskaupade hulgemüügiindeksiga. Võrdluseks on mõlemad ka parandatud J. Valge poolt korrigeeritud elatusmak-

⁶ J. Valge. Uue majanduse lähteil, lk. 2225.

Tabel 1. Toiduainete ja tööstuskaupade hulгимүүgi hinnaindeks, põllumajandussaaduste müügihindade indeks ja tarbijahinnaindeks (1929=100).

Aasta	Toiduainete hulгимүүgiindeks	Põllumajandussaaduste müügihindade indeks	Tööstuskaupade hulгимүүgiindeks	THI, Jaak Valge korregeeritud
1922	85,0	-	111,8	-
1923	90,3	-	106,4	90
1924	96,5	-	100,0	84
1925	104,4	-	103,6	95
1926	97,3	-	98,2	94
1927	96,5	96,4	97,3	91
1928	103,5	104,5	99,1	97
1929	100,0	100,0	100,0	100
1930	85,0	79,9	94,5	89
1931	79,6	62,8	82,7	80
1932	73,5	47,4	73,6	73
1933	75,2	51,1	73,6	68
1934	69,0	53,0	75,5	68
1935	67,3	55,7	75,5	68
1936	76,1	-	78,2	77
1937	82,3	-	88,2	81
1938	83,2	-	86,4	85

Arvutusalus: Eesti arvudes 1920–1935. Tallinn, 1937, lk. 230; Eesti Statistika 1939, lk. 550; J. Valge. Uue majanduse lähteil, lk. 2225.

sumusindeksiga ehk THI-ga. Tertsiaarsektori puhul on kasutatud ainult viimast. Jooksvate hindadena on siinjuures kasutatud J. Valge poolt arvatud kogutoodangut baasilistes hindades, s. t. nad ei sisalda makse toodetelt. Tulemused on esitatud tabelis 2.

Tabel 2. Sektorite toodang baasilistes 1929. a. püsivhindades parandatuna nii THI-põhise kui HMI-põhise deflaatoriga (miljonit krooni).

Aasta	Primaarsektor		Sekundaarsektor		Tertsiaarsektor
	THI-põhine	HMI-põhine	THI-põhine	HMI-põhine	THI-põhine
1923	233,9	233,2	71,1	60,2	109,0
1924	291,4	253,8	76,9	64,6	163,9
1925	299,7	272,6	77,8	71,3	147,3
1926	339,4	327,7	79,9	76,5	132,9
1927	288,0	271,7	84,6	79,2	138,0
1928	278,4	260,8	91,1	89,2	130,8
1929	273,9	273,9	87,3	87,3	134,0
1930	272,6	285,6	98,8	93,0	152,9
1931	226,5	227,5	100,4	97,1	174,8
1932	208,8	207,5	97,4	96,6	176,8
1933	253,1	228,8	111,6	103,1	183,4
1934	249,3	245,6	126,6	114,1	185,9
1935	267,5	270,5	142,8	128,7	193,7

1936	270,0	273,2	142,1	139,9	181,3
1937	295,6	290,9	160,6	147,5	182,1
1938	294,2	300,7	153,3	150,9	182,2

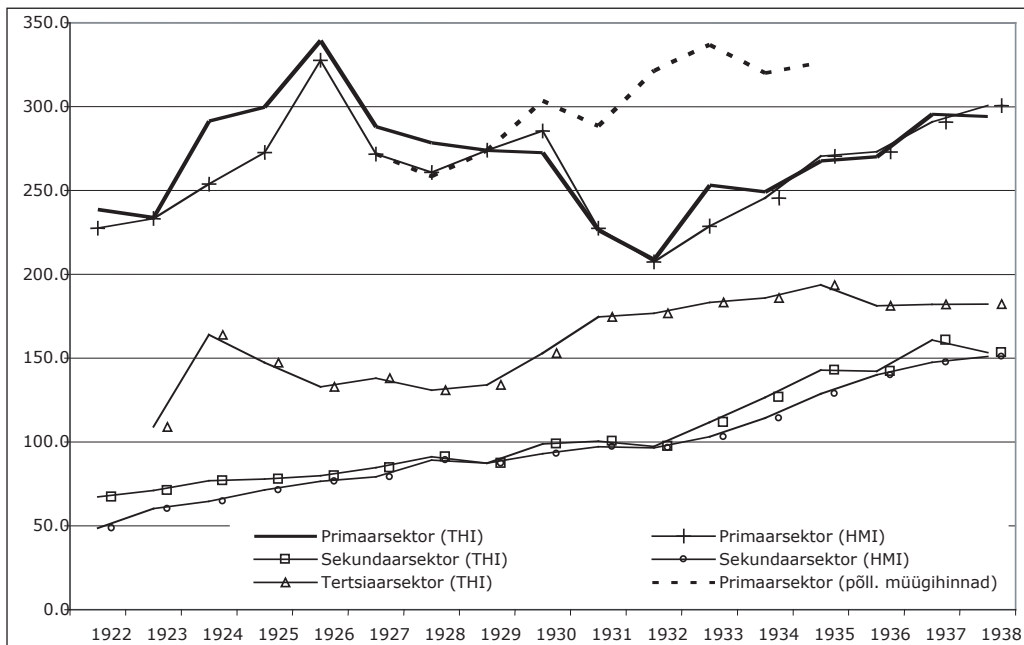
Arvutusalus: tabel 1; J. Valge. Uue majanduse lätteil, lk. 2718.

Võrrelda saab antud juhul vaid primaar- ja sekundaarsektori tulemusi. Tabelist 2 on näha, et HMI-põhiste deflaatoritega arvestatud põllumajanduse ja tööstuse toodangu püsivhinnad ei erine väga palju elatusmaksumuse põhise deflaatoriga arvutatud püsivhindadest. Kuid nagu juba eelpool vihjatud, HMI-põhise deflaatoriga saadakse nii põllumajanduses kui tööstuses madalamad kogutoodangu näitajad kui THI-põhise deflaatoriga. Seda nii 1920. aastatel kui ka aastatel 1933–1935.

Joonisel 3 on sama asi, s. t. erinevate deflaatoritega püsivhindadesse muudetud sektorite toodang esitatud graafilisel kujul. Lisaks on joonisel 3 esitatud aastate 1927–1935 kohta põllumajandustoodang püsivhindades arvestatuna ülalmainitud põllumajandussaaduste müügihindade indeksi alusel. Selle indeksi

järgi langesid põllumajandustoodangu hinnad 1930. aastate esimesel poolel 1929. aasta taseme võrreldes kuni 50% – seega, müügitulude konstantsena hoidmiseks tulnuks endisega võrreldes kaks korda rohkem toota ja müüa. Indeksi põhjal arvutatud püsivhindadest võiks ki järelda, et majanduskriisi ajal põllumajandustoodang 1929. aasta väärtusesse arvestatuna märgatavalt kasvas. Seevastu, tõlgendades 1930. aastate esimese poole põllumajandustoodangut toiduainete hulгимүүги hinnaindeksiga, toimus aga hoopis toodangu langus. Võimalik, et optimaalne põllumajandustoodangu jooksevhindade parandamise deflaator jääb nende kahe indeksi vahele. Käesolevas artiklis kasutatakse edaspidi põllumajandustoodangu käsitlemisel toiduainete hulгимүүги hinnaindeksil põhinevat deflaatorit.

Joonis 3. Sektorite toodang arvestatuna erinevate deflaatoritega 1929. aasta püsivhindades (miljonit krooni).

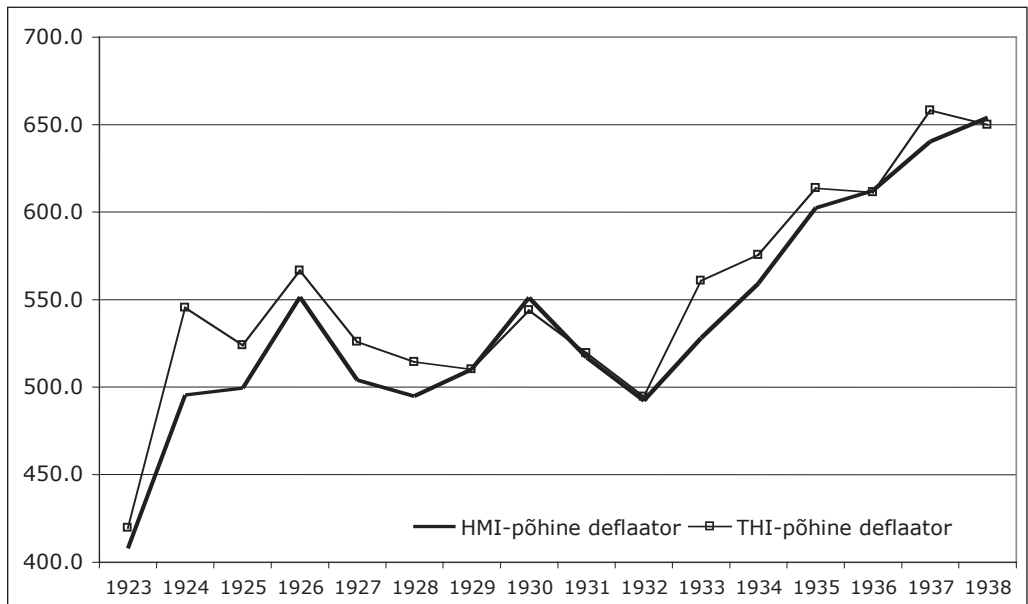
Arvutusalus: tabel 1, tabel 2, J. Valge. Uue majanduse lätteil, lk. 2718.

Niisiis on arvatud uute indeksite alusel primaar- ja sekundaarsektori toodang. Muutmata on jäänud tertsiaarsektori toodang. Rahvamajanduse kogutoodangu seeria saamiseks jääb üle sektorite toodang kokku võtta. Liites sektorite toodangu ja lisades sellele kaudsed maksud,⁷ saame SKT püsivates tootjahindades. Maksud jooksvates hindades on siinjuures parandatud enne sektorite toodangule lisamist elatusmaksumusindeksi-põhise deflaatoriga. Tulemust on võrreldud J. Valge poolt THI-põhise deflaatoriga kalkuleeritud SKT aegreaga joonisel 4. Nagu näha, tekivad suuremad eri-

nevused 1920. aastate keskel ja 1930. aastate esimesel poolel. Hulgimüügi hinnaindeksitel põhinevad püsivhinnad annavad neil perioodidel tulemuseks väiksema kasvu.

Samas tuleb välja minimaalne erinevus kogu perioodi kasvutempos. THI-põhise deflaatoriga arvestades suurenes rahvamajanduse SKT 419,6 miljoni kroonilt 1923. aastal 650 miljoni kroonini 1938. aastal, mis teeb aastaseks kasvuks 2,96%. HMI-põhise deflaatoriga saame SKT suurenemise 407,9 miljoni kroonilt 1923. aastal 654 miljoni kroonini 1938. aastal, aastane kasv seega 3,19%.

Joonis 4. Eesti sisemajanduse kogutoodang arvestatuna erinevate deflaatoritega 1929. aasta püsivhindades (miljonit krooni).

Arvutusalus: tabel 2; J. Valge. Uue majanduse lätteil, lk. 2719.

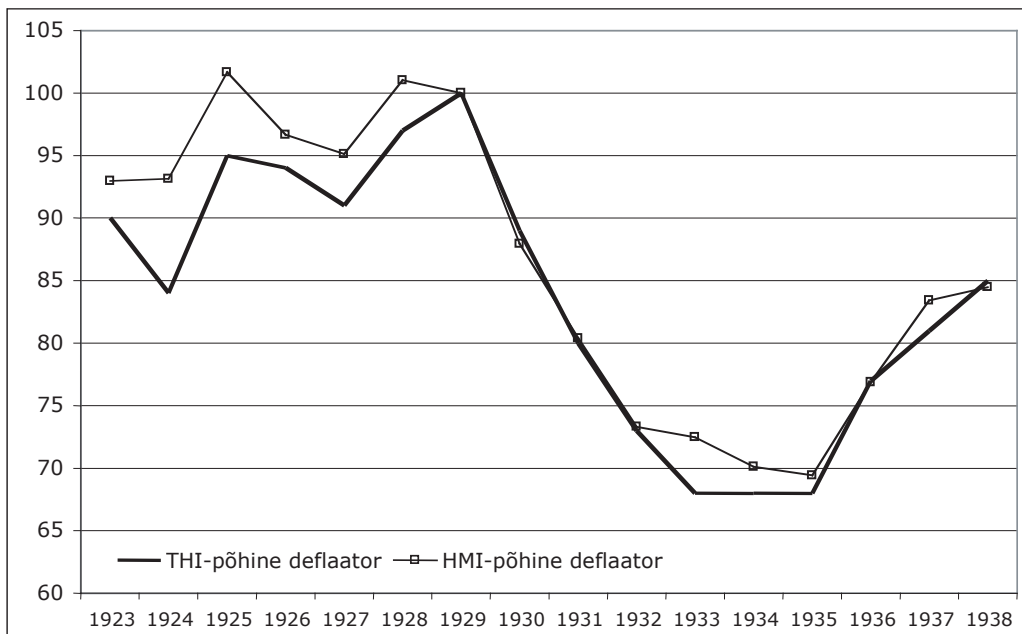
Nagu kogutoodangu erinevust, võib demonstreerida ka jooksevhindade parandamise teguri erinevust. Et aga võrrelda J. Valge poolt kasutatud THI-põhist deflaatorit ja sektorite puhul üksikult kasutatud deflaatoreid (kaks erinevat hulgimüügi hinnaindeksit ning elatusmaksumusindeks), tuleb viimased aegregerida. Seda on käesolevalt tehtud

võrdkaalustatult, arvestades iga sektori osakaalu rahvamajanduse kogutoodangus jooksevhindades.⁸ Saadud tulemus on kujutatud võrdluses THI-põhise deflaatoriga joonisel 5. Täpsuse mõttes tuleb lisada, et HMI-i põhine deflaator joonisel 5 sisaldab tertsiaarsektori osakaalu suuruses ka elatusmaksumusindeksit ehk THI-põhist deflaatorit.

⁷ J. Valge. Uue majanduse lätteil, lk. 2719.

⁸ J. Valge. Uue majanduse lätteil, lk. 2718.

Joonis 5. Deflaatorite võrdlus (1929=100).

Arvutusalus: J. Valge. Uue majanduse lätteil, lk. 2225, 2718; tabel 1.

Sektorite tootlikkus

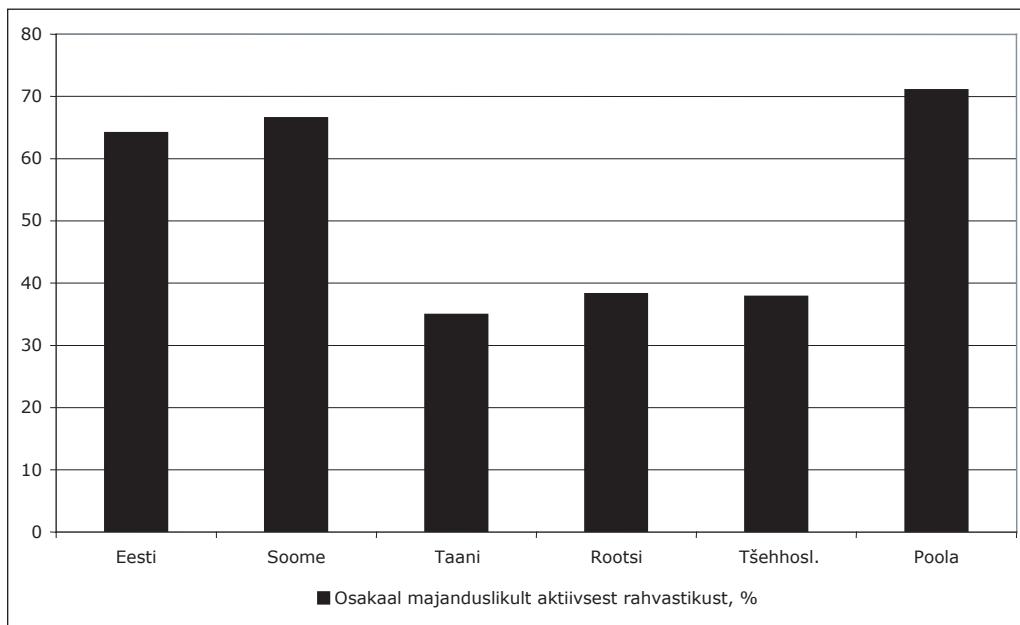
Toodang sektorite kaupa iseloomustab küll kogutoodangustruktuuri ja selle muutumist, kuid näitab vähe sektorite efektiivsuse kohta. J. Valge on arvanud sektori toodangu vastavast sektorist elatust saanud inimese (elatusala isiku) kohta, s. t. töötajad pluss nende perekonnaliikmed. Kuigi selline lähenemine on küllaltki informatiivne, ei arvesta see tegelikult tööga hõivatud inimesi. Näiteks võisid põllupidaja kõik pereliikmed olla tööga hõivatud samas sektoris, kuid tööstustöölise perekonnas pruukis seda vähem ette tulla. Seetõttu võiks kogutoodangu arvutada pigem ühe hõivatu ehk töötaja kohta, et saada ettekujutust tootlikkuse muutuste kohta. Lihtsuse mõttes on järgnevalt arvatud ainult toodangu suhet tööjõusse ning välja on jäetud kapitali mõiste, kuigi viimasel võib tootlikkuse tõus osas olla tähtis osa.

Et sektorite kogutoodang on ära toodud

käesoleva artikli eelmises osas, jääb üle välja selgitada sektorites töötanud hõivatute arv. Primaarsektori kohta on vastavad näitajad saadud 1922. ja 1934. aasta rahvaloenduse andmetest. 1924. aastal oli primaarsektoris hõivatute arv 410,1 tuhat inimest ja 1934. aastal 446,3 tuhat inimest.⁹ (Võib ka märkida, et tegelikult põllumajanduses hõivatute osakaal nende kahe ajapunkti vahel vähenes, sest kogu majanduses hõivatute arv tõusis.) Rahvaloendustevaheline periood on käesolevas arvutuses lineaarselt interpoleeritud ning 1930. aastate teise poole põllumajanduses hõivatud rahvastiku muutus on arvatud vastavalt kogu põllumajandusliku elatusala rahvastiku muutuse suhte järgi. Nii on saadud primaarsektoris töötanud inimeste hinnanguline aegrida (vt. tabel 3). Lisainformatsioonina võib märkida, et põllumajanduse osakaal Eesti sõdadevahelise perioodi tööhõives oli küllaltki suur, kuid mõnes võrreldud välisriigis oli see kõrgemgi veel (vt. joonis 6).

⁹ Rahva tööala ja ühiskondline kihitus. 1922 a. üldrahvalugemise andmed. Vihk III, lk. 19; Tööhärad ja leibkonnad. I. III 1934 rahvaloenduse andmed. Vihk III, lk. 14–15.

Joonis 6. Põllumajanduses hõivatud rahvastik. 1920.–1930. aastate rahvaloenduste keskmise tulemuse järgi.

Arvutusalus: B. R. Mitchell. International Historical Statistics, lk. 147–158; Rahva tööala ja ühiskondline kihitus. 1922 a. üldrahvalugemise andmed. Vihk III, lk. 19; Tööharud ja leibkonnad. 1. III 1934 rahvaloenduse andmed. Vihk III, lk. 14–15.

Mõnevõrra keerulisem on kokku lugeda tööstuses hõivatute arvu. Rahvaloenduste andmetel oli 1922. aastal majanduslikult aktiivseid tööstuses hõivatud inimesi 83,7 tuhat ning kokku tööstusest elatust saavaid 168,5 tuhat. 1934. aastal olid need arvud 102,8 ja 195,9 tuhat inimest.¹⁰ See annab hõivatute osakaaluks elatusala inimeste seas 1922. aastal 49,7% ja 1934. aastal 52,5%. Siit võib järeldada, et hõivatute osakaal elatusala inimeste seas kasvas alla poole protsendi aastas ning tõenäoliselt ei teki kuigi suur viga, kui arvestada 1938. aasta elatusala inimeste ja hõivatute suhteks 53%. Interpoleerides 1922., 1934. ja 1938. vahelised aastad lineaarselt ja rakendades saadud suhet J. Valge poolt kalkuleeritud elatusala isikute arvule, on saadud tööstuses hõivatute hinnanguline aegrida, mis tabelis 3 on esitatud koos põllumajanduses

hõivatute arvu hinnanguga. Kontrolli huvides on tööstuses hõivatute arvu muutust võrreldud veel suurtööstuses hõivatute arvu muutusega, kuna viimaste kohta on aastate kaupa täpsemalt teada töötajate arv (1934. aastal oli see 29,2 tuhat, mis oli 28,4% kogu tööstuses hõivatute arvust ja 15,5% kogu elatusala rahvastikust).¹¹ Suuremad lahknevused suurtööstuse ja kogu tööstuse töötajate arvu muutuses tekivad 1930. aastate teisel poolel.

Tertsiaarsektori hõivatute arvu hinnang on käesolevas tekstis ära jäetud ning ka sektori toodangut töötaja kohta ei arvestata.

Rakendades tabelis 3 toodud hõivatute arvu nii primaar- kui ka sekundaarsektori toodangu suhtes, on järgnevalt arvatud mõlema sektori toodang ühe töötaja kohta, seda nii J. Valge poolt kasutatud THI-põhise kui ka käesolevas artiklis pakutud HMI-põhise

¹⁰ Rahva tööala ja ühiskondline kihitus. 1922 a. üldrahvalugemise andmed. Vihk III, lk. 19; Tööharud ja leibkonnad. 1. III 1934 rahvaloenduse andmed. Vihk III, lk. 14–15.

¹¹ Vt. Eesti arvudes, lk. 114.

Tabel 3. Põllumajanduses ja tööstuses hõivatute arvu hinnang ning hõivatute arv suurtööstuses.

Aasta	Hõivatute arv põllumajanduses, hinnang		Hõivatute arv suurtööstuses kuu lõpul*		Kokku tööstuses hõivatud, hinnang	
	tuhat	1929=100	tuhat	1929=100	tuhat	1929=100
1922	410,1	95,1	-	-	83,7	77,0
1923	413,1	95,8	-	-	86,3	79,3
1924	416,1	96,5	28,4	87,9	88,8	81,6
1925	419,2	97,2	29,3	90,7	98,3	90,3
1926	422,2	97,9	29,5	91,3	115,4	106,1
1927	425,2	98,6	30,1	93,2	115,0	105,6
1928	428,2	99,3	31,6	97,8	121,1	111,3
1929	431,2	100,0	32,3	100,0	108,8	100,0
1930	434,2	100,7	30,9	95,7	106,2	97,6
1931	437,3	101,4	28,4	87,9	97,9	90,0
1932	440,3	102,1	26,1	80,8	99,4	91,3
1933	443,3	102,8	26,6	82,4	98,3	90,3
1934	446,3	103,5	31,5	97,5	102,8	94,5
1935	437,8	101,5	34,9	108,0	102,6	94,3
1936	430,2	99,8	40,9	126,6	106,0	97,4
1937	411,9	95,5	47,6	147,4	115,8	106,4
1938	403,0	93,5	49,3	152,6	118,7	109,1

Arvutusalus: Eesti arvudes, lk. 114; Eesti statistika 1939, lk. 598; Rahva tööala ja ühiskondline kihitus. 1922 a. üldrahvalugemise andmed. Vihk III, lk. 19; Tööharud ja leibkonnad. 1. III 1934 rahvaloenduse andmed. Vihk III, lk. 14–15; J. Valge. Uue majanduse lähteil, lk. 2452.

*1924–1926 on arvestatud töötajate arv keskmiselt aastas; 1927–1938 keskmiselt kuu lõpul.

deflaatoriga. Tulemused on kujutatud joonisel 7. Selle järgi võiks väita, et juba 1926. aastast liikusid põllumajanduse ja tööstuse tootlikkus vastassuundades. Põllumajanduse langus pöördus alles 1932. aasta järel. Olemasolevatest andmetest välja tulevat tootlikkuse vahet tuleb siiski ettevaatlikkusega tõlgendada, sest käärid põllumajanduse ja tööstuse vahel tunduvad läbi 1930. aastate väga suured.

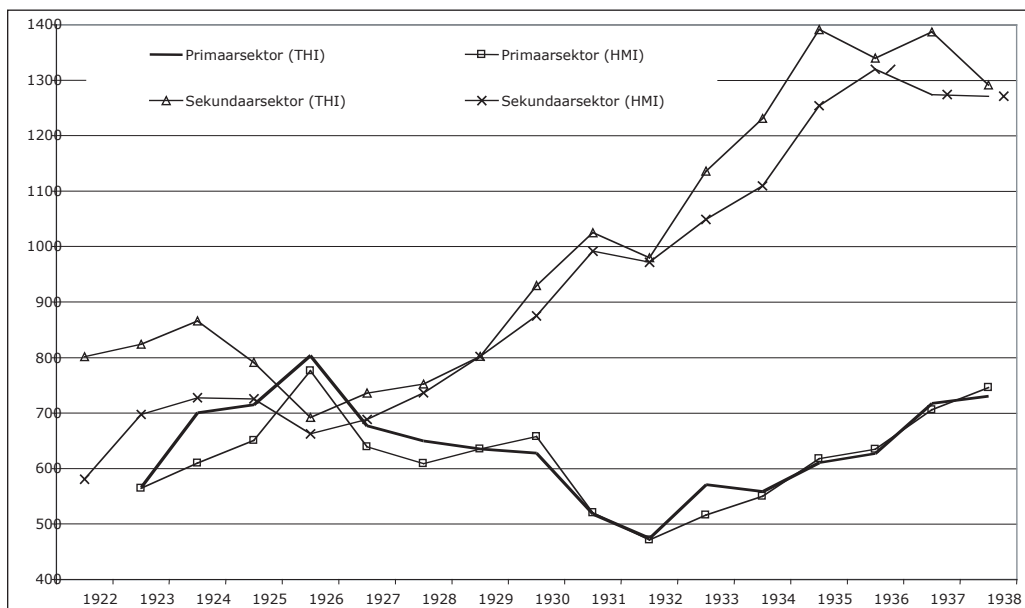
Põhjusi suurteks käärideks joonisel 7 toodud kahe sektori tootlikkuse vahel on mitmeid. Näiteks on tööstuses hõivatud töötajate arv elastsem, s. t. kriisi ajal võis töötajaid vallandada ja nii säilitada kõrgemat toodangut ühe töötaja kohta. Põllumajandusest töötajad nii kergelt väljuda ei saanud, kuna enamasti oldi ju oma ettevõtlusega omandisuhtes. Samuti ei ole praeguses kalkultatsioonis arvestatud kapitalimahutusi sektorite kaupa, mille sissetoomine arvestusse võiks tootlikkuse vahesid tunduvalt kahandada. Loomulikult

ei tohi unustada ka juba eelpool mainitud probleemi valida sobiv hinnaindeks põllumajandustoodangu käsitlemiseks.

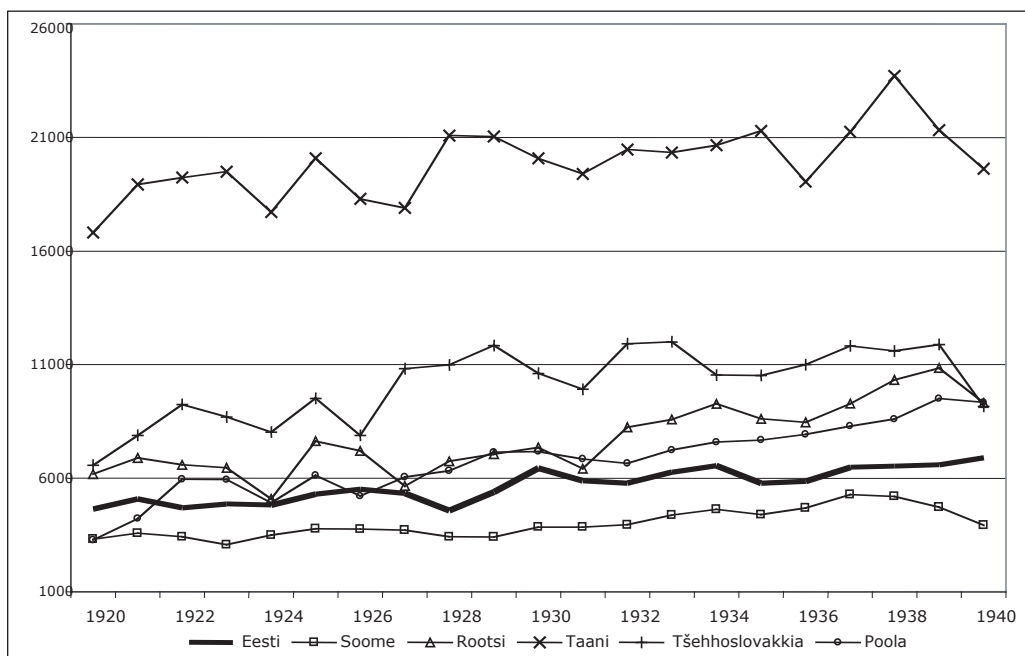
Tööstuse ja põllumajanduse tulemuste erinevus viitab ka ühele suuremale probleemile, nimelt tööstuse ja põllumajanduse erinevale registreeritusele rahvamajanduse arvepidamissüsteemis. Kui tööstuslik tootmine pandi enamasti kõik kirja, siis põllumajanduslik ühistegevus jms. võis kergesti arvepidamisest välja jääda.

Majanduskriisiaegsest primaarsektorist mõnevõrra positiivsema pildi näitamiseks võib kõrvalepõike korras vaadelda teravilja, kartuli, liha ja piima kogutoodangu muutumist. Nende ühtsena käsitlemiseks on nimetatud toodete kogused ümber arvutatud kaloriväärtusesse, summeeritud ja seejärel jagatud primaarsektoris hõivatute arvuga. Saadud tulemust on võrreldud mõnede välisriikide vasta näitajaga ja kõik see on esitatud joonisel 8.

Ühegi võrreldud riigi kombineeritud põl-

Joonis 7. Primaar- ja sekundaarsektori toodang töötaja kohta 1929. aasta püsivhindades (krooni).

Arvutusalus: tabel 2, tabel 3.

Joonis 8. Teravilja, kartuli, liha ja piima kogutoodang valitud riikides ühe põllumajanduses hõivatud töötaja kohta kaloriväärtuses (Mcal).

Arvutusalus: tabel 3; International Historical Statistics. Europe 1750–2000, lk. 147–158, 268–394; M. Klesment, J. Valge (toim.). Eesti rahvastiku majandustegevuse..., lk. 62–68; kasutatud kaloriväärtused (kCal/kg): rukis 3350, nisu 3390, oder 3520, kartul 860, liha keskmine 3113, piim 660 (andmed saadud või tuletatud *US Department of Agriculture, Agricultural Research Service: USDA National Nutrient Database for Standard Reference* andmebaasi alusel. Andmebaasi külastus 24. augustil 2007 aadressil <http://www.nal.usda.gov/fnic/foodcomp/search/>).

lumajandustoodang kaloriväärtuses töötaja kohta ei lange majanduskriisi perioodil märgatavalt. Seda ei juhtu ka Eestis, pigem on näha kerget tõusu võrreldes 1920. aastatega. Kahjuks tööstustoodangu kohta analoogilist füüsilise mahu indikaatorit koostada ei ole võimalik.

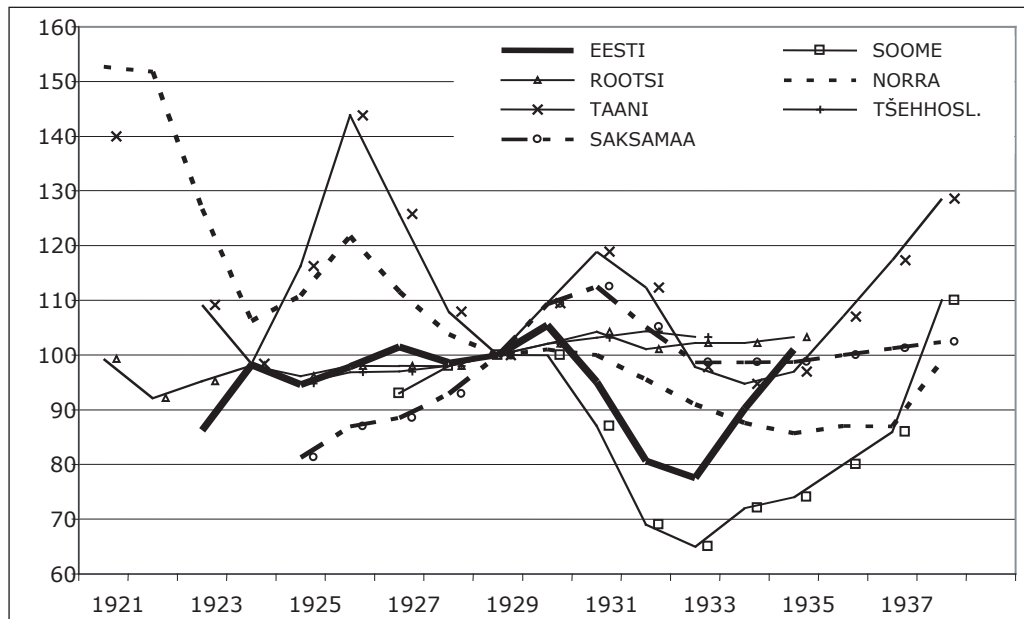
Palgadünaamika

Primaar- ja sekundaarsektori tootlikkus, nii nagu see joonisel 7 on kujutatud, näitab suurt lahknemist juba 1920. aastate teisest poolest alates. Nii suured käärid tootlikkuses peaksid aga väljenduma ka sektorite töötajate palgatingimustes. Niisiis tuleks jälgida, kuidas liikusid tööstustööliste ja põllupidajate palgad. Arusaadavalt ei saa neid võrrelda otse, sest tööstustööliste jaoks moodustas rahapalk enamiku tema sissetulekust, põllupidaja puhul ei pruukinud rahas saadava tulu osakaal nii suur olla. Küll võib aga võrrelda

rahapalka dünaamikat aastate lõikes.

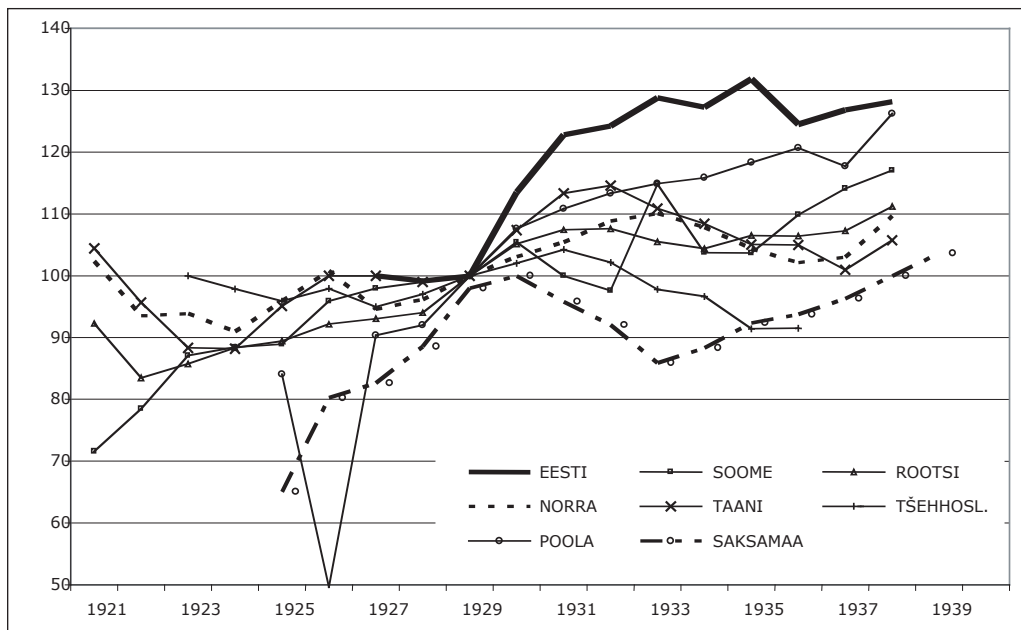
Kõigepealt andmetest. Eesti põllumajanduse puhul on järgnevalt kasutatud peremehe toidul olnud aastatööliste keskmist aastapalka. Eesti tööstustööliste puhul on kasutatud nii mees- kui naistööliste keskmist tunnitasu suurtootluses ja kesktööstuses. Mõlemast näitajast on koostatud indeks, mis on seejärel parandatud 1929. aasta hindadele vastavaks J. Valge poolt korrigeeritud elatusmaksumusindeksiga. Nii põllumajanduse kui ka tööstuse palgadünaamikat Eestis on seejärel võrreldud mõnede välisriikide vastavate näitajatega. Saadud aegread on esitatud joonistel 9 ja 10. Tulemus pigem kinnitab sektorite tootlikkuse näitajaid, s. t. palgadünaamika järgib enam-vähem sektorite tootlikkuse dünaamikat. Võrdlus teiste riikidega aga näitab, et tööstuses hõivatute ja põllunduses töötajate palgatingimuste vastandlik liikumine Eestis ei olnud erandlik juhus, vaid küllaltki sarnaselt toimusid asjad ka teistes riikides, kuigi ehk ajaliselt nihutatuna või teistes proportsioonides.

Joonis 9. Rahapalk valitud riikides põllumajanduses (1929=100).

Arvutusalus: Eesti arvudes, lk. 103; J. Valge. Uue majanduse lätteil, lk. 2225; B. R. Mitchell. International Historical Statistics, lk. 194–199.

Joonis 10. Rahapalk valitud riikides, tööstuses (1929=100).

Arvutusalus: Eesti Statistika 1939, lk. 598; J. Valge. Uue majanduse lätteil, lk. 2225; B. R. Mitchell. International Historical Statistics, lk. 188–191.

Kokkuvõtteks

Sõdadevahelise Eesti majandusliku arengu interpreteerimiseks on mitmeid viise ja siinkasutatud ei pruugi ilmingimata olla teistest õigem. Käesolevas artiklis on juba varem välja arvatud Eesti rahvamajanduse SKT-d püütud uuesti käsitleda sektorite kaupa ja selle tulemusel on välja pakutud mõnevõrra korrigeeritud majandussektorite toodangu seeria. Seejuures on manipuleeritud ainult erinevate hinnaindeksitega, minemata jooksevhindade analüüsimise või korrigeerimise teed. Järeldatakse, et erineva hinnaindeksi kasutamine annab tulemuseks teistsuguse SKT aegrea, kuigi vahe eelmise aegreaga ei ole märkimisväärselt suur. Siiski tuleb tõdeda, et sõdadevahelise perioodi hüplikku hinnataset arvestades on võimalikult täpse hinnaindeksi kasutamine esmatähtis, kui toodangut arvestatakse rahalises väärtuses.

Samuti on proovitud leida erinevusi põllumajanduse ja tööstussektori vahel tootlikkuse ja palgatingimuste seisukohalt. Tulemusi

vaadeldes ei tohi siiski unustada, et hinnanguliste muutujate hulk nendes arvutustes on liiga suur, et põhjapanevamaid järeldusi teha. Paljud probleemid taanduvad sellele, milliseid statistilisi näitajaid kasutatakse ning kui hästi on erinevates majandusvaldkondades toimunu statistiliselt registreeritud.

Käesolev artikkel on koostatud Haridus- ja Teadusministeeriumi sihtteema nr. 0132703s05 raames.

Martin Klesment

(1976)

Lõpetanud Tartu Ülikooli, ajaloomagister 2001. aastast, praegu teadur Eesti Kõrgkoolidevahelises Demouuringute Keskuses. Peamised uurimissuunad: Eesti 20. sajandi majandusajalugu, rahvastiku majandustegevus ja elatustase.